

KNJIŽEVNA POROČILA

Marija Kmetova, *V metežu*. Roman. Splošna knjižnica, zv. 54. V Ljubljani 1925. Str. 219. Zvezna tiskarna in knjigarna.

Ako smem na pričajuči ponatisk iz »Ljubljanskega Zvona« položiti vatel nekaterih francoskih zahtev glede sličnih slovstvenih razvrsti, bi navedel iz 17. stoletja Pinchesne-ovo, Huetovo in Scudéryjevo načelo, da mora literarno delo ženskam ugajati. »V metežu« je vsekakor ustrezno temu postulat. Mnogo manj pa bi bila taista doba (Somaize in Abbé de Pure) zadovoljna z drugo svojo postavo, namreč o iskanju novosti v izrazu. V 18. veku so možje kot Marivaux, Crébillon in abbé Prévost skušali približati roman istinitemu življenju. V tem pogledu bi Kmetova lahko brez skrbi zrla svojim sodnikom v obličje, kajti nje slika izobraženih slojev današnjega časa se v splošnem krije z resnico, čeprav je zaradi kontrasta morda prevečkrat potegnila s črnim čopičem. Istotako je povsem ugodila tedanjim teoretikom (Diderot, J. J. Rousseau, Le Sage), ki si želé iz književnega umotvora nekaj koristi za krepost: saj se naša povest končuje s propadom glavne razvratnice, ostali vršilci, oziroma kršilci npravnega reda, pa se bolj ali manj iskreno vračajo na ravno pot društvene čednosti. V 19. stoletju je gospa De Staëlova dosti širje očrtala značaj romana, ki bodi naraven in resničen, psihološki, popisujoč ne samo ljubezen, ampak tudi druga čuvstva in izkustva človeških src, potem modroslovski ter moralen, a ne tako, da bi se mórala morála postaviti na mesto dogodkov, temveč naj poteka in žari iz dejanj in položajev. Tem pogojem je po večini zadoščeno, akoprav se avtorica nekam enostransko drži čuvstvene plati ter skoro ničesar ne izveš o drugih družabnih težnjah in težavah sodobnosti. Nje modrost pa je filozofija zdravega razuma, ki se kreta med obče priznanimi gesli o zakonu, ljubezni, družini itd. ... Lahko bi še navedel De Vignyjev izrek, naj bo roman zgoščen in izbran izraz vsečloveške resnice, ali kaj o Balzacovih »tipih« itd., a kam bi s tem zabredli?

Naslov romana izluščiš iz umovanja glavne osebe Tinke: »Tone (bivši mož) me je preklel že zdavnaj, Andrej (bodoči soproj) čaka v ljubezni name in Pirc (ljubimec) pravi, da sem ustvarjena le zanj. Kakor v silnem metežu mi je, vsepovsod viharji, zameti« (124). To družbo, ki večinoma niha med Trstom in Mariborom in ki prečesto rabi fatalistično krilatico »saj je vseeno«, je označil donjuanski človek in pol, duševni brezdomovinec dr. Pirc: »...današnja slavljenja sta izšla iz razporoke, gospa Meta je ločena žena, Bizjakova je ločena po notranjosti, jaz pa, saj veste, sem kakor hudobni duh v tej častiti družbi. Edino vi in vaš mož (prof. Rižnar) sta po vseh formulah zakonski par« (151). Najsi je tu zajeta usoda petih žensk in treh moških, je vendar ugotoviti, da je kompozicija enotna: skozi obilico preokretov te vodi kot Ariadnina nit razvoj in konec ubožne učiteljice Tine, ki je prvemu možu Mlakarju v desetletnem zakonu uničila dom, hčeri Vandi zagrenila otroška leta, idealističnemu Gorniku lagala ter uživala njegovo imetje, skrivaj pa ljubila odvetnika Pirca. Dasi kaže malošdane vsa ta družba rahitično npravnstveno hrbtenico, se vendar utegneš vprašati, ni li Mlakarjeva vrnitev iz Amerike nekaj *deus ex machina*. Nepremišljeno, ne rečem nemogoče, se mi vidi tisto gospejno vprašanje na prednico, od katere nujno želi usluge (136, 137). Drugače pa je pripovedovanje neprisiljeno, v prirodnem, glatkem slogu, ponekod v živahnem dialogu. Med priljubljenimi ukrasi stoji v prvi vrsti poosebitev neživih predmetov, zlasti poslopij. Gospodični pisateljici pa gre priznanje, da je umela izvesti tako širok zasutek, kar je precejšnja vrlina v današnji razrvanosti.

Književna poročila

V hvalo ji moramo šteti še to, da se je odkrižala mnogih slovničnih nedostatkov, ki jih zadnja leta preganjajo strokovnjaki. Strogi Radamanti bi pa vendar utegnili očitati nekaj malenkosti. Glede pravopisa: *zupern* (74) spada na Škrabčev *«vert»*; brez j se piše *zaželen* (48) in *življenaki* (53); *poskusa* (78), *drhal* (66), *utelesiti* (177). Blagovščice kakor tudi češki pa srbohrvaški zgledi priporočajo polglasnik v gen. plur.: *sgodeb* (76). Zgolj določno obliko na nji tvorijo pridevniki iz pričlovov: *sgornji*, *precejšnji* (92). Pričlovni deležniki *brenčaje* (7), *hreščaje* (17), *vreščaje* (149) so toliko vredni kot *močaje* ali *lečaje* namesto *močé*, *lečé*. Tvorni deležniki pa se delajo iz 3. op. mn. *«eje»*: *oč*, *djo*: *eč*, *toraj* *spijo*: *speč*, *spejo*: *spoč*, *režejo*: *režoč* (ne *rezajoč*, 88), *režijo*: *režeč*. Povratni *saimek* se ne opušta v deležniku: *smehljaje se* (25), s tresočim se glasom (198), ali lepše: s drhtečim glasom. Nekateri pridevniki na *ski* hranijo to obliko tudi v *adverbu* (prav za prav je menda to star množinski instrumental): *dejan-ski* (65), govori slovenski ali po slovensko. Primerenik *adverba* slove pri enosložnih pridevniki na *še in je*, pri daljših na *eje*: *slabše* (209), *porneje*, *živahneje* (33). Deležniki opisujejo stopnjevanje: *bolj umirjen* (137). Namestnik, glagolnik in nikalni veleknj se po starem obravnavajo od nedovrščikov: *vabit grem* (4), *odpuščanje* (216), *ne odgovarjaj* (75, 191), *naj ga ne pušča* (173), celo za enkratno dejanje. Namesto *ki* naj stoji *kdor* (126). Germanizem jezika se prilagaja takile sklopki: *mukepoln* (21) za *mučen*, *uodepoln* za *uoden*. Naši skladnji se upirata svojilni *saimek* in svojilni pridevnik namesto dajalnika: *pogledala je Gorniku v oči* (ne: v Gornikove oči, 46), *idečica ji raste na ličih* (ne: na njenih ličih, 110). Pluckvamperekt je včasih odveč: *vam je natvezel* (bil, 57), *mati je koj prišla* (bila, 183). Tuje mi diši kopicenje samostalniških dopolnil: *spomnila se je dolgočasje pri pisanju Gorniku* (118). Doalej še ni odobren italijanizem: *litine od hčerke* (134) = *hčerine litine*, *sanje od sanj* (123). Materinski občutki (173) se po Levatiku boljše strinjajo s svojstvom naše materinščine nego sam rodilnik. Neakionljivost imen me žali: *Poldi ni pogledal* (149), *saj po vzoru «goa» pač ne smem sklanjati odrasle ženoke*. Ponavljalni glagoli po nekkih pravilih izpreminjajo korenski vokal: *obleka ji pristaja ali pristaja* (*pristoja*, 33, kakor bi rekel: *nosim in prinočam*). Knjižni jezik naj bi ločil prehodnik *ugasiti* od neprehodnega *ugašiti* (125). Premalo je znano poglavje o trpniku v naj-novejši Breznikovi slovnici: *prežeta s to mialijo* (207). *Gotov sem* (78) pomeni konservativnemu jezikoslovcu *«prepričan, v svesti sem sja, za drugi pojem pa, rečimo, «opravič sem» in podobno*.

Nepotrebno miselno blaspčevanje, kvarno domači samoniklosti, so takile germanizmi: *nasesti* (21) = *vjeti se*; *komu se imam zahvaliti* (67) = *komu naj se z*; *ingledaš kot jagne* = *videti si kot j.*; *podana se na pot* (126) = *nepotim se*, *odpravim se itd.*; *počim te zapeljati z avtom* (30, 91, 93) = *dam ...*; *poročila je stara* (92) = *vzela je*, *poročila se je*. Smešno nam bi moralo sveneti: *pre-stiti bolezen* (205) ali *izpit* — eno *lešé*, drugega *edé* (= *preboleti, pretrpeti, prenesti; prebiti, narediti i. dr.*). V leposlovju bi rad pogrešal sestavljenk kot *predplačilo* (38), saj celo v prozačnih uradih že dobivaš *naplačilo*. Skovanka *«razpoločenje»* se dá pogostoma po doreže povedati. Včasih imamo kopo pristno slovanskih označnic za pojem, ki je *«V metetna»* skoro vselej izražen s tujo izposojenka, znano le na ozkemu našem ozemlju, n. pr. *krieg* (Krieg), *reva* (Reue), *šugati* (schauchen), *goljuf* (gaglioffo). Za *«tako, hitro, počej»* se do sile ponavlja gorenjska okimjenka *«koja»*. Ali narod res toliko govori *«depniti»*, če hoče zašepetati? Dolenjec šepne, kadar se spotakne! Za večni *«dalje»* bi tu pa

Književna poročila

tam postavil «naprej». Sovrstnik v ljubezni (19) je pač tekmeč. Kaj so poloknice? Mogoče kontaminacija iz «polkna» (Balken) in «oknice»? *A. Debeljak.*

Ivan Zorman, Lirični spevi. Cleveland, Ohio, 1925. Str. 90.

«Slovstvo je vlak. Vlak si sme dovoljevati vsakovrstne muhe, najčudovitejše blaznosti sveta, drdrati skozi snežne ali cvetne dežele, prekoračiti hudournike in sanje, nasmihati se biserom in morjem — ali samo v mejah dveh tračnic.» pravi mladi francoski romanopisec Joseph Delteil. Ako se držim te prispodobе, porečem o Zormanovih delih — prvih dveh pesniških zbirk sicer nisem čital — da je to skromen vrhniški vlak, ki z njega vidiš na kratki progi neznamen drobec nevelike slovenske domovine. Životopis tega ameriškega rojaka nam je nedavno podal v «Slov. Narodu» dr. I. Lah in ta ali oni se še utegne spomniti kratke polemike, ki jo je otvoril nasproten ljubljanski dnevnik. Vsekakor pa je razveseljivo, da se v dolarskem svetu najde še kdo naših, ki goji zmisel do modric in morda nekoliko prispeva za ohranitev narodne zavesti onkraj slanega elementa, budeč pogosto spomine na staro domovino, n. pr. v stihih «Izgubljeni raj»:

Spet zahajali bi v Kokro,
kjer naš varuh, stari Kranj,
iznad skale bi poslušal
jek otroških radovanj.

Rad bi spet pri Svetem Joštu
doli zrl na svet mamljiv:
zrl na pisane preproge
žametnih livad in njiv.

Na splošno pomeni Zormanovo književno udejstvovanje anahronističen prinos našim liričnim proizvodom pred l. 1900. Ako je po Henriju Pourratu in bog ve po kom še poezija «iskanje duše», iskanje te lično opremljene knjižice ni posebno globoko. Če pa se bolj ogrevaš za opredelitev pesništva, ki jo je oblikoval Emile Deschamps:

Peinture qui se meut et musique qui pense,

t. j. slika, ki se giblje, in godba, ki misli, tudi ne zaslediš v tej smeri težnje po novem, doslej še neizraženem in neopaženem. Avtor se tega zaveda in prikupno priznava v uvodni «Moji pesmi»:

Kot gorskega potoka spev,
ki skromen le dajè odmev,
odmevi mojega so petja,
ki v srcih iščejo zavetja...

Slično naznanja poslednja kitica zaključne pesnitve, posvečene Prešernu:

Odpusti, da nevredne vrste
ti vzvišeno ime časté —
i vrabec s slavcem se oglašá,
i bor ob hrastu stati sme.

Knjižica je razdeljena na štiri skupine. V prvi prevladuje rahla refleksija, ki odseva spomine in življenska izkustva, n. pr. «Mladosti»:

Če nisem ostal še nikomur zvest,
sem tebi, mladost, ti življenja prelest.

Podobno umuje simbolični «Potok»:

Hlepel po silnem sem razmahu,
po bratstvu morskih veličin —
morjé sprejelo me je šumno,
a vzelo mi prostost dolin.

Pogled v prošlost omogoča tole filozofijo kitic «Nekoč in sedaj»: